

Nikolaj Shelgokov

Krigsfange på Skedsmo

Oversatt og bearbeidet av
Tatiana og Odd Ingar Toresen

Tatiana og Odd Ingar Toresen

Nikolaj Shelgokov - krigsfange på Skedsmo

Tatiana og Odd Ingar Toresen

Under den 2. verdenskrig var det over 100.000 sovjetiske krigsfanger som ble sendt til Norge av Tyskland for å utføre slavearbeid for dem. De første krigsfangene kom til Norge august 1941.

Det skal ha vært nærmere 500 fangeleire fordelt over hele Norge. De fleste i Nord-Norge. De fire hovedleirene var Stalag 303 Jørstadmoen ved Lillehammer, Stalag 322 Elvenes ved Kirkenes, Stalag 330 i Sagen ved Alta, (ble senere flyttet til Beisfjord ved Narvik) og Stalag 380 i Drevja/Oppdal.

Stalag 303 ved Jørstadmoen var en transittleir. 65.000-70.000 sovjetiske krigsfanger skal ha vært innom leiren.

De fleste av de sovjetiske krigsfangene var menige soldater i den Røde armé.

7500 var sivile sovjetiske tvangsarbeidere, de ble kalt Ostarbeiter/Østarbeidere.

Det skal ha vært 1400 kvinner og 400 barn i alderen 0-15 år blant krigsfangene, av barna ble 150 født i fangenskap på norsk jord.

Det var mangel på arbeidskraft, som gjorde at tyskerne sendte sovjetiske krigsfanger til Norge. Tyskerne hadde store byggeplaner. Det skulle bygges store forsvarsverk langs kysten for å hindre de alliertes invasjon. Krigsfangene skulle benyttes til å bygge flyplasser, jernbaner og veier som skulle lette transporten av militært utstyr og soldater nordover for å angripe Sovjet fra nord.

Krigsfanger ble også benyttet i industrien blant annet i Årdal, for produksjon av aluminium til tysk krigsindustri. Mange av de kvinnelige krigsfangene ble benyttet i fiskeriindustrien i Nord-Norge. Krigsfanger ble også benyttet til tømmerhogst og gårdsarbeid.

Det offisielle tallet på antall sovjetiske krigsfanger som døde i Norge er 13.700. Det reelle tallet er sannsynligvis nærmere 15.000, av disse er det kun ca. halvparten som ligger under navnete gravsteiner/minner.

En av de som overlevde fangenskapet i Norge var Nikolaj Shelgokov. Han var født 6.

desember 1906 i Stavropol fylke i Kaukasus. Han ble innkalt til den Røde armé 26. juni 1941, fire dager etter at Hitler startet operasjon «Barbarossa», angrepet på Sovjet-Unionen.

Han ble tatt til fange 14. oktober 1941 ved Vjazma, ca. 30 km sørvest for Moskva.

Nikolaj skrev selv sin historie om fangenskapet i Norge i ei bok «Norske fortellinger» som kom ut i Sovjet i 1964 i 54.000 eksemplarer. Journalisten Mikail Iskrin, som selv hadde vært

krigsfange i Norge, samlet i boka historier skrevet av tidligere sovjetiske krigsfanger i Norge, og av nordmenn som hjalp krigsfangene.

Nikolaj var i flere fangeleire i Norge. Den første han kom til var Jørstadmoen, og derfra ble han sendt til Bergli i Skedsmo. Han var også, som det står i hans historie, i en fangeleir på Trandum, sannsynligvis Quistebo. Etter det ble han via Jørstadmoen på nytt sendt til en fangeleir i Trondheim, uvisst hvilke.

Her er hans historie, den er oversatt av oss, og vi har valgt å legge oss så nær opp til slik han forteller det.

Tatiana og Odd Ingar Toresen

Framtiden tilhører til oss

Nikolaj Shegolkov

Snille mennesker

Tre dager etter at vi kom til Lillehammer ble jeg kommandert til å vaske vaskerommet.

Vasken var av betong. Så ut som et betongkar med vannkran.

Jeg gikk dit etter at vi ble vekket. Alle andre gikk til appellplassen.

Så hørte jeg raske skritt ute på gangen, der står kommandanten og stirrer på meg. Alle kalte ham «bombebæreren». Jeg vet ikke hvorfor. Jeg vet ikke hvorfor jeg ikke var på appellplassen.

Kommandanten slår meg så jeg faller på gulvet. Jeg reiser meg fort opp, og løper ut til mine kamerater ute på appellplassen.

Fra fangeleiren skulle det sendes 35 stykker. Jeg tenkte ikke lenge, plutselig sto jeg i den raden som skulle sendes. Vi ble kommandert ut fra fangeleiren, bak et gjerde.

Der sto en bil som vi ble plassert i, og vi ble kjørt til Skedsmo, 25 km fra Oslo.

Bilen stoppet ved et fint hus som lå på en topp litt ut fra vegen.

Sør for piggrådgjerdet, som var rundt huset var det skog. Nedenfor var det bebyggelse på begge sider av vegen. Langt borte så vi skogen og noen fjell. Det lignet på stedet jeg kommer fra, mitt hjemsted i Kaukasus.

Vi sov på treplanker, og som vanlig på et nytt sted var det vanskelig å få sove.

Vi visste ikke hva som ventet oss. I tankene mine var jeg tilbake i Hammerstein, derfra ble vi 500 stykker i slutten av april 1943 sendt i godsvogner til Stettin, Polen. I havna i Stettin stod det klar en båt. Hele veien til Norge så vi i havet rester av båter som var blitt senket. Hvem vet hvor mange av oss krigsfanger ligger nede i bunnen av havet.

Ved siden av meg ligger en kamerat som puster tungt. Det ser ut som han har tunge og vonde tanker. Det er stille. Vi hører bare vakta utenfor som går fram og tilbake. Noen ganger hører vi fugler i skogen som kvitrer. Hva blir det med oss i morgen? Hva slags arbeid blir vi satt til? De fleste av kameratene klarer knapt å stå på beina, kommer det et vindkast vil de falle.

Jeg tenker, etter at vi forlot Lillehammer har vi ikke hørt et eneste skrik. Vaktene forlater aldri sin vaktpost, de står der og stirrer utover. Kommandanten var en eldre mann, det samme var underoffiserene hans, og når de ga ordre til oss skrek de ikke, men de ga ordrene med rolig stemme.

Tidlig på morgenen tar vi alle sammen sag og øks og går for å hugge ut en plass /lysning som skal ligge ved hovedvegen.

Like etter at vi hadde begynt å gå på vegen til arbeidsplassen kommer det noen norske ungdommer syklende. De gikk fram og tilbake på hovedveien foran der vi arbeidet, og lot som det var tilfeldig at de er der. De ser hva vi holder på med. De ser at vi beveger oss langsomt og jobber sakte. De tyske vaktene griper ikke inn selv om vi jobber sakte, og innimellom stopper helt opp. Vi hadde ikke krefter.

Da vi gikk tilbake til leiren så vi de samme gutta sykle sakte forbi oss, snudde og syklet tilbake. De satte fra seg syklene ikke langt fra leiren, og satte seg under et tre og pratet livlig med hverandre.

Plutselig kommer kommandanten ut fra kommandantboligen, da reiser gutta seg og løper bort. Kommandanten så ikke på gutta engang. Gutta forstår at han er ikke farlig, og de kommer nærmere piggråden rundt leiren.

Vaktene prøvde å jage bort gutta, men kommandanten sa noe til dem, og vaktene gikk bort. Da kom gutta nærmere og kasta små pakker med brød og fisk til oss. Noen av gutta slengte seg på syklene sine og syklet bort. De var ikke lenge borte før de kom tilbake og kastet en stor pakke med mat til oss. Vi prøvde å prate litt med dem.

Ut fra skogen kom to menn. Gutta snakket med de to, og de kom forsiktig til piggrådsgjerdet. En av dem, en mann med grått hår, tar fram en sølvmynt og spør med fingerspråk om vi kan lage en ring av den. Vi svarer at det kan vi, men vi trenger verktøy. Vi tegner på et stykke papir hva slags verktøy vi trenger. Pakker en stein inn i papiret og kaster det til nordmennene. Når nordmennene ser på papiret, nikker og smiler de. Da kaster gutta seg på syklene og forsvinner. De kommer tilbake med det verktøyet vi trengte. Nå begynte vi å lage ringen. Vi bygde vårt eget «verksted» bak utedoen.

Vi ble så opptatt av vårt arbeid at vi tenkte ikke på at noen kunne høre at vi slo med en hammer. Plutselig sto kommandanten der og så hva vi holdt på med i vårt «verksted». Han sier forsiktig, vær forsiktig. Hvis Hauptmann ser dere vil han drepe dere. Han gjør tegn med hånda si på halsen, dere vil bli drept. Hvis bilen til Hauptmann kommer til leiren må dere gi verktøyet til vakten. Nordmenn må aldri komme nær leiren hvis de ser bilen til Hauptmann.

I vår leir var det ikke bare en «gullsmed», men det var også flere som var flinke med treskulpturer og til å tegne. Nå da vi hadde fått riktig verktøy, fargeblyanter og maling, begynte vi alle å lage haner med fine, fargerike haler og vinger.

Neste dag fjernet vi noen greiner fra trær vi har felt, og da jeg skal kløyve en vedkubbe ser jeg en pakke. Det er flere som finner slike «skatter». Det er mat i dem. Norske barn og kvinner gjemte seg bak trærne. Vi så de så vidt. De var veldig fornøyde da de så at vi fant pakkene. De hever armene og viser at de har solidaritet med oss. Tilbake i leiren deler vi maten med alle kameratene. Vi hadde fått 35 pakker. De hadde klart å finne ut hvor mange vi var.

På kveldene gikk det ofte nordmenn forbi piggrådsgjerdet. Den eldre gråhårete mannen gikk ofte forbi. Vi kalte ham alle sammen for «far». «Far» fortalte at kvinnene i Skedsmo hadde sagt at de alle skulle hjelpe oss russiske krigsfangene med mat.

Vi takket hjertelig de norske kameratene.

Vår kolonne kommer tilbake fra arbeidet i skogen, «far» står ikke så langt fra veien og peker på en plass med høyt gras. Vår kolonne prøver å gå nærmere. Der ser vi tre papirsekker. I de

var det 40 kg med poteter og minst 10 kg med sild. Vi klarer på noen sekunder å få sekkene inn i kolonnen uten at vaktene ser det.

Den plassen ble vår hemmelige faste matstasjon.

Veien fra leiren og til skogen kan jeg med god grunn kalle veien for solidaritet og brorskap.

En gang da vi nesten var framme der vi skulle hogge i skogen møtte vi flere norske jenter som sang «Stenka Rasin» på norsk. (Russisk folkesang)

Når de gikk forbi de tyske vaktene sluttet de å synge og snudde hodet vekk fra vaktene. De ville ikke se på okkupantene. Når de hadde passert vaktene så de på oss og smilte. Det var som de sa at vi er med dere. Fra de jentene kom det så mye positiv energi og motivasjon at vi alle sammen følte oss mye bedre.

Jentene snudde også hodet vekk fra de tyske vaktene som gikk bakerst i vår kolonne, da de hadde passert begynte de igjen å synge «Stenka Rasin».

Når halvparten av den plassen vi skulle hogge ut var ferdig ble noen av oss satt til å jobbe i et steinbrudd. Biler ble fylt opp med stein. På slutten av arbeidsdagen kom ikke bilene tilbake og vi måtte gå tilbake til leiren. På vegen tilbake lå det noen hus. Ved siden av et av husene sto ei kvinne, og en av vaktene spurte om å få vann. Kvinnen så på oss og sa noe til vakten og han svarte bare jaja. Han tillater at vi kan gå opp til huset, og kvinnen ga oss alle brødsriver med pålegg. Vi spiste med grådighet, og kvinnen sa ett eller annet til sin sønn. Vi fortsetter å gå mot leiren og stopper ved et annet hus, og fra huset kommer ei 12 år gammel jente som holder ei pakke til brystet og ber vakten gi den til oss. Vakten

ser seg litt rundt, åpner pakken og ser at det inneholder ett brød og en boks med fisk.

Jenta står med åpen munn og det ser ut til at hun er livredd for at vakten skal ta alt sammen selv. Men vakten ga oss pakken og ba oss gjemme det godt under frakkene våre.

Jeg ser på jenta og klapper henne på hodet, og tenker på min egen datter langt, langt borte på mitt hjemsted.

Ved siden av huset står en gutt med sykkel. Jeg ser det er sønnen til kvinnen som ga oss mat tidligere. Det hun tydeligvis hadde sagt til sønnen var at han skulle sykle til nabohuset og be de lage matpakke til oss. Gutten står og smiler til oss, og i vinduet ser jeg mor til jenta.

En dag ved siden av et toetasjes hus ser vi «far», han blunker til oss. Han begynner å prate med vakten, men vakten rister på hodet og viser tydelig at han ikke er enig med «far». «Far» fortsetter å snakke med vakten og peker mot huset. Vakten ser seg rundt og kommanderer oss «Marsch dahin». «Far» peker mot porten, vi går fort gjennom porten og «far» lukker den.

«Far» tar en stein og kaster den mot ett vindu i andre etasje, vinduet åpner seg og der står en norsk kvinne. Kvinnen kommer ned til oss, gir ei flaske øl og matpakke til den tyske vakten.

«Far» tar oss med ned i en kjeller og peker på en stor sekk med poteter. Tar en ny tom sekk og deler innholdet i potetsekken i to sekker slik at det skal bli lettere å smugle potetene inn i leiren. Mens vi holder på å gjemme potetene og fisken på oss sier «far» entusiastisk i en blanding av tyske og norsk: «Tyske armé rømmer fra Kaukasus», og med kroppsspråk viser han at de løper, «Russisk armé fram, fram». Vi tar alle «far» i hånden og takker ham hjertelig. Når vakten ser hvor mye poter vi får, ber han om ei flaske øl til. Når han får den, gjemmer han den i lomma på frakken. På veien til fangeleiren snur vakten seg stadig og ser seg rundt, for å se om noen hadde sett hva som har skjedd. Vi klarte å komme oss inn i leiren med potetene og silda uten at noen merket noe.

Etter to måneder på Skedsmo begynner vi å føle at vi får kreftene tilbake. Nordmenn gir oss både barberblad, tobakk og mat. Sittende sammen i en ring nyter vi en sigarett som blir sendt rundt. Så fort sigaretten tar slutt.

Jeg ble plassert i ei gruppe som skulle bygge veg inne i skogen. Tysk Feldwebel passer på at vi legger de rette steinene. Plutselig spør han meg hvor i Russland jeg kommer fra. Når han hører mitt svar så han ondt på meg, og sa; «Kaukasus, nicht gut»,

Det ble stille noen sekunder og han sa på nytt «Kaukasus, nicht gut».

Hvorfor begynte han å snakke stygt om Kaukasus tenkte jeg. Så kom jeg på hva «far» hadde fortalt.

Jeg sto på kne og la stein på vegen, så reiste jeg meg opp og så på Feldwebel og sa på tysk, jeg vet hvorfor du ikke liker Kaukasus. Hvorfor, spurte Feldwebel. Fordi dere ble sparket ut fra Kaukasus. For at han skulle skjønne hva jeg mente gjorde jeg et spark ut i lufta. Feldwebel ble helt stiv og kniper øyene sammen og hånda hans legger seg rundt pistolhylstret. Jeg så på ham uten å blunke, han åpner pistolhylstret og legger hånda rundt pistolen og tar opp pistolen og blir helt stiv. Vi står slik ganske lenge. Plutselig forandrer ansiktsuttrykket seg hos Feldwebel. Han tar seg til hodet, og begynner å le. Bøyer seg, retter seg opp igjen, og ler som en sinnssyk. Det ble et slags ekko i skogen av hans latter. Jeg så det kom en tysk offiser imot oss, jeg bøyer meg ned og begynner å legge steiner igjen. «Was ist los?» spurte den tyske offiseren. Etter å ha roet seg litt ned forteller Feldwebel om samtalen vi hadde hatt, og begynte deretter å le igjen.

To dager senere mens jeg gikk på vegen, så jeg samme Feldwebel blant andre offiserer, og han ropte til meg; «Warum Kaukasus nicht gut?» Jeg gikk bare forbi og slo ut med armen. Tyskerne begynte å le.

Noen ganger ryddet vi søppel rundt nybygde små hus som sto ved vegen.

Ute på gangen så jeg gjennom ei dør som var åpen et kart over Norge.

Jeg gikk inn for å se hvor Oslo lå, og så at grensa til Sverige var cirka 80 km fra der vi var.

Vi pratet om det hele tiden, men vi visste ikke hva slags holdning Sverige hadde til krigen, var de nøytrale? Ingen pratet om rømningsforsøk, men vi tenkte alle på det.

En dag fant ikke vaktene Ivan fra Ukraina, han var sjåfør og jobbet ved steinbruddet.

De tyske vaktene sjekket alle biler som kjørte forbi, og de lette inne i skogen.

De finner ikke Ivan. Endelig fikk vi lov til å gå tilbake til leiren.

Noen av kameratene begynner å tulle og le. Først mister Ivan direktøren, og nå mister vi Ivan. Ivan hadde før krigen vært sjåfør for en direktør. Ivan hadde fortalt om den gangen han skulle kjøre direktøren. Han hadde ventet og ventet på direktøren som ikke kom. Derfor hadde Ivan gått til en ølstue og drukket litt øl. Så kommer direktøren og setter seg inn i bilen hans. Ivan trykker på gasspedalen og kjører av sted med direktøren.

Etter en stund stopper han og ser at direktøren ikke sitter ved siden av ham. Ivan fortalte at han visste ikke hvor han hadde mistet direktøren.

Vi gjettet på at Ivan nå sitter ved siden av den norske sjåføren i den bilen Ivan hadde fylt med stein fra steinbruddet.

Verre blir det når vi skal legge oss. Plutselig kommer Hauptmann. Han begynner å skjefte på alle vaktene. Vi hørte det fordi det foregikk rett utenfor vår brakke. Brått åpner døra til brakka vår seg, og inn kommer Hauptmann og skriker STÅ OPP. Vi reiser oss ikke med én gang, og da begynner han hysterisk å skrike LEGG DERE NED.

Vi blir kommandert til å stå på kne rundt bordet, og de tyske soldatene som kom sammen med Hauptmann begynner å lete i sengene våre. De fant et lite bilde som Mikail Tishenko hadde laget av ei lita norsk jente

Hauptmann ble rasende når han så det, og slo til Mikail i ansiktet, og begynte å skrike om ulovlige forhold mellom russiske krigsfanger og nordmenn.

De tyske vaktene står helt stille. Endelig, med et oppsyn som en general som har vunnet et viktig, stort slag, sier Hauptmann god natt til oss og slenger igjen døra.

På morgenen dagen etter sier kommandanten at vi alle vil bli sendt til en straffeleir.

Det kom flere biler, og vi blir satt inn i dem, og bilene kjører av sted. Så synd at vi aldri mer skal få se vår «far» mer, og alle de andre snille nordmenn fra Skedsmo.

Saltvelling

Vi kjørte ca. 70 km. Foran oss lå porten inn til Trandum leir. Tyskerne teller oss lenge. Dystre går vi i kolonne inn i fangeleiren. Fangene som allerede var der, prøver å oppmuntre oss. Det eneste positive var at vi får beskjed om at vi skal være der bare i en måned.

Vi ble straffet alle sammen fordi Ivan rømte, men ingen av oss fordømmer ham.

Vi var glade for at han klarte å rømme. Det var inspirerende for oss. Til og med i dag er jeg helt sikker på at Ivan klarte seg, og at han sitter et sted i Ukraina. Jeg håper at han, når han leser denne historia her, tar kontakt med meg og forteller hvordan han kom tilbake til hjemlandet.

Trandum fangeleir lå midt i skogen, det var ingen nordmenn i nærheten. Like ved fangeleiren lå det en flyplass. Kanskje det var derfor det ikke var nordmenn her?

Arbeidsgruppene kommer tilbake fra arbeid. Vi har fått velling, den var altfor salt, vi ville klage, men de som hadde vært i fangeleiren lengre enn oss sa at da vil alt bli verre, fordi salt var vår avstraffelse. Jeg tvang meg til å spise vellingen.

Man må vende seg til det. Er det veldig salt spurte en av de andre fangene som hadde vært i leiren lenge. Ja, svarte jeg, veldig.

Hør på meg sa han, du må alltid ta med deg vann når du går på jobb. Fordi det er ikke alltid vi finner vann der vi jobber, og om vi finner det er det ikke alltid vi får lov til å drikke det, og en ting til, du må finne noe å legge på skuldrene når du skal bære trestokker slik at du ikke ødelegger skuldrene.

Jeg drakk mye vann før jeg begynte å klatre opp til femte sengeetasje, sengene under var allerede opptatt. Det var fryktelig varmt der opp, og jeg klarte ikke å sove. På de to nederste sengeetasjene var det så kaldt at de som lå der frøs. Det var ikke ovn i brakka, vi fyrte med ved i ei tønne, den ble ildrød. Hver halvtime klatret jeg ned fra femte sengeetasje til gulvet for å avkjøle meg og drikke vann.

Ved midnatt slukket veden i tønna. Men alle måtte i løpet av natta klatre ned for å drikke vann.

Vaktene vekket oss, og vi måtte ut i mørket for at vi skulle bære de store tømmerstokkene. Hver eneste dag mistet vi mer av kreftene våre. De vi sparte da vi var på Skedsmo. Hvis vi hadde kommet hit direkte fra Lillehammer, ville vi aldri klart oss. Saltvelling, vann, tunge løft og dårlig søvn slo oss ned slik at vi nesten ikke klarte å snakke sammen.

Kamerater, vi har vært her i 21 dager, det er bare ni dager igjen, trøstet vi hverandre.

Noen svarte da at de håper de ikke vil straffe oss med flere dager, ni dager skal vi klare.

Jeg begynte å få vondt i nyren på venstre side, og hele dagen bar jeg de tunge tømmerstokkene på høyre skulder. Kameraten min spurte hvorfor jeg ikke byttet side, og jeg

fortalte han hvorfor. En vakt hørte hva vi pratet om. Jeg ble veldig overrasket da en tolk sammen med en vakt kom til brakka vår. Tolken spurte hvem det var som i dag sa at han hadde vondt i den ene siden, og ikke kunne bære tømmerstokkene. Jeg var stille, jeg hadde på følelsen av at det var noe galt som kunne skje. Tolken gjentar spørsmålet, da måtte jeg klatre ned fra senga mi i femte sengeetasje.

Jeg ble låst inne i et lite rom hvor det bare var en trebenk. Tolken sa at i morgen vil en lege se til deg. I hodet tenkte jeg at det kunne ikke stemme at de ville hjelpe en krigsfange.

Det må være et eller annet lurei eller triks,

Tidlig på morgen kom tolken og to tyskere til mitt lille rom. Den ene tyskeren holdt en metallboks. Jeg fikk beskjed om å dra opp jakka på armen. Jeg satt på trebenken.

En tysker presset rundt armen min, og den andre tok ei tom sprøyte og sprøyta inn i armen min. Jeg følte ikke noe vondt, men jeg prøvde å ikke se på hva de gjorde med armen min.

I hodet mitt hadde jeg bare én bekymring. Hvis de skal holde meg tilbake på Trandum da dør jeg her, mens kameratene mine kan reise fra dette «salthelvete», og det er mulig de møter igjen våre norske venner. For i går var det siste straffedag på Trandum.

Nå er det nok, sa en av dem som ga meg sprøyter og forlot det lille rommet.

Jeg bøyde albuen, og holdt på stedet hvor nålen var stukket for å stoppe blødning. Hele tiden tenkte jeg hva det blir med meg nå.

Tyskerne forlot det lille rommet, og jeg hørte mine kamerater stille opp på appellplassen.

Jeg gikk ut fra det lille rommet, og løp til vår brakke og til min sengeplass. To av mine kamerater satt ved min veske og eiendeler. De visste ikke om de skulle ta det med seg eller la det være igjen. Da de så meg skrek de i kor: «Fort! Vi skal reise nå.»

Biler begynte å kjøre ut av leiren, og dette «salthelvete» lå bak oss.

Jeg spyttet ut, og sjela mi ble mye lysere nå. Selv om vi ikke visste hvor vi ble kjørt.

Sannsynligvis skulle vi tilbake til Lillehammer og «bombebereren». Men det var en transittleir, og vi visste at der skulle vi ikke være lenge. Etter to timer begynte vi å se kjente fjell.

Verkstedet

På slutten av 1943 ble 65 stykker av oss, de fleste hadde vært på Skedsmo og Trandum, satt i togvogn og kjørt til Trondheim. Fangeleiren var ikke stor, brakkene lå bak piggråd og lå på en topp. Derfra kunne vi se hele byen. Byen var omringet av ikke så høye fjell og av skog.

Bølger slo inn mot vågen. Vi hørte lyden av Nidelva.

Vi ble satt til å jobbe på et lokomotivverksted. Noen av oss stablet ved under tak, andre kostet gulv og resten av oss jobbet sammen med nordmenn.

Jeg og Afanasij, som pratet veldig lite, kom til en høy og alltid smilende Ole Risan.

Ole jobbet med å reparere og vedlikeholde lokomotiv, byttet bremseklosser. Vi satt sammen med Ole nede i «grava» under lokomotivet når det skulle vedlikeholdes.

Med stor vanskelighet prøvde vi å forstå Ole når han forklarte oss hva vi skulle gjøre.

Ole sa til oss at dere trenger ikke gjøre noe, men når det kommer tyske vakter mot oss

da må dere ta en hammer og slå på noe, eller ta en skiftenøkkel og late som dere skrur på noe.

Ole fortalte til oss at før vi kom ble en tysk ubåtbase bombet.* De husene som lå like ved den tyske ubåtbasen ble ikke ødelagt. Men det huset der den tyske hovedstaben var, og som ikke lå så langt fra byen, er det ikke noe igjen.

**Om morgenen lørdag 24. juli 1943 tok 45 B-17 av fra England. 24 av dem kom fra 100th Bomb Group stasjonert på Thorpe Abbots i Norfolk. De øvrige 21 tilhørte 95th Bomb Group.*

Målet var Lademoen, nærmere bestemt u-båtbasen på Dora. Selve Dora I berget bra, men U622 ble senket og en annen ubåt (U354) ble skadet. Sivile tap er anslått til åtte, mens drøyt 40 tyskere gikk med. (Red.)

Om kvelden i brakka vår pratet vi lenge. Vi delte med hverandre all inntrykkene, og delte med hverandre våre nye norskkunnskaper, det vi hadde lært den dagen. Til slutt sovnet vi. Filip, på ukrainsk het han Pulup, en gutt med brede skuldre, firskåret ansikt med fyldige lepper og bustete øyenbryn, snur seg mot sin nabo i senga og hvisker høyt. I dag da jeg skulle løfte noen tunge gjenstander ved siden av lokomotivet skjedde det noe. Vakten så ikke på meg, han gikk i motsatt retning av meg. Da kom en nordmann til meg og begynte å snakke med meg på norsk og pekte med en finger mot brystet mitt. Jeg forsto ingenting. Da pekte nordmannen på sitt eget bryst og sa «Nils». Da forsto jeg hva han mente og pekte mot mitt eget bryst og sa «Filip». Så fort jeg sa det snudde nordmannen seg og forsvant, da så jeg at vakten kom i retning mot oss. Da forsto jeg at nordmannen ble redd, derfor forsvant han. Jeg rakk ikke å snakke med ham. Da den tyske vakten så at jeg fortsatt var her, og ikke hadde rømt, gikk han til de andre gutta og sjekket dem.

Plutselig hører jeg en lyd bak meg, «Pst», en nordmann prøver på få kontakt med meg. Han peker på «grava» under lokomotivet og ber meg gå ned dit. Så forsvinner han. Da jeg gikk ned så jeg at det lå ei lita pakke der. Jeg la pakka i uniformslomma mi. Vi jobbet litt til, men så var det lunsjtid. Etter lunsj fortsatte jeg å jobbe på samme sted. Forbi meg går en ung norsk gutt. Idet han går forbi meg mister han noe. Det var sigaretter. Jeg tar de opp og gjemmer dem, og sier «djakuju», men da har han forsvunnet. Naboen i senga spurte Filip om hva «djakuju» betyr. Da svarte Filip at visste du ikke Sergej at «djakuju» på ukrainsk er det samme som «spasiba» på russisk.

Jeg og Afanasij gikk sammen med Ole Risan til verktøyavdelingen. Jeg la merke til at ved siden av vinduet var det en metalltråd, og der hang det forskjellige ting som kam, briller, sigarettetuier, klokker og lommetørklær. Hva slags kolleksjon var dette? I «grava» under lokomotivet spurte jeg Ole Risan, ikke med ord, men jeg tar av meg beltet og gir den ene enden til Afanasij, den andre enden holder jeg selv. Jeg legger på beltet rester av min kam, tar et papir, later som jeg snyter meg i det og legger det på beltet. Når Ole Risan ser dette begynner han å le, og visuelt viser han oss, slik vi viste ham, at alt som nordmenn hadde mistet eller hadde glemt ble hengt opp der. Alle visste om det. Så enkelte og ærlig var det.

Inne i verkstedet var det mye aluminium og mye verktøy. Der begynte vi å lage sigarettetuier. På lokket laget vi på de fleste sigd og hammer, og skrev CCCP. Inne i etuiet laget vi forskjellige landskap av Norge. Norske arbeidere på verkstedet bestilte mange, og de fineste sigarettetuierne de med sigd og hammer og CCCP på, betalte de mest for.

Når jeg var med Ole Risan på støperiverkstedet, så jeg med profesjonell interesse på alle detaljene, formene og modellene de brukte. En nordmann spurte meg. Har du jobbet med støpning før? Jeg svarte at det hadde jeg gjort. Da ble jeg flyttet til støperiverkstedet. Ved siden av støperiverkstedet var det ti nordmenn som laget former for hånd. I et lite verksted jobbet de med fargede metaller. Jeg ble kjent med Alfred Rønning og Sverre Svendsen. De tar meg i hånda og klapper meg på skuldra og sier jeg er hjertelig velkommen. En lærling som har avsluttet sin praksis på støperiverkstedet forteller på tysk mine

arbeidsoppgaver. Jeg skal bære ved, forberede spesiell jord til støpning av former, forme modellen og rens den etter at støpning er ferdig. Mine kamerater var opptatt av andre ting. Den norske lærlingen sa til meg at Alfred Rønning tar ansvar for deg og går god for deg. Jeg svarer på tysk til lærlingen: Hva kan jeg svare på det, hvis Alfred Rønning risikerer sitt liv uten å kjenne meg. Så lover jeg dere at jeg skal aldri forlate verkstedet uten at jeg gir beskjed til Alfred.

Lærlingen oversetter alt jeg har sagt til de norske arbeiderne. De tar meg alle i hånda.

Fra begynnelsen kom tyske vakter ofte og sjekket hva jeg holdt på med, etter hvert ble det sjeldnere. Vaktene så meg aldri snakke med de norske arbeiderne. Så fort noen så at tyske vakter nærmet seg vårt verksted, kom en av de fort til oss og skrek «Tysker». Tok ei bøtte eller en spade med seg fra verkstedet og gikk ut, møtte ofte vekten i døra, lot som ingenting og gikk videre.

På søndager var vi ofte for oss selv. Men i mars eller april 1944 kom kommandanten og stilte oss opp i rekke og sa at engelskmennene har gått inn i Norge. Hvem av dere vil frivillig ta våpen i hånda og slåss mot engelskmennene. Ta et steg fram. Det ble helt stille. Ingen vil, sier kommandanten usikkert. Det ble dødsens stille. Kommandanten ga oss ordre om å gå. Vi trodde ikke på informasjonen om at engelskmennene var kommet til Norge. Vi prøvde å høre etter om vi kunne høre fly eller skudd, men det var stille.

Utålmodig ventet vi på mandagen, slik at vi kunne spørre nordmennene.

På mandagen, da jeg gikk til arbeid på støperiverkstedet, stoppet en nordmann leende meg og sier at det med engelskmennene som kommandanten sa var kun en sjekk på hvor pålitelige krigsfanger var. Norske arbeidere fikk bekreftelse på hvilken side vi er.

Jeg prøver å lytte etter hva nordmenn snakker om på verkstedet. Jeg trodde at jeg aldri skulle forstå og snakke norsk, men litt etter litt begynner jeg å bytte ut tyske ord og bruke norske. Da finner jeg ut mye mer om kampene ved Kursk, og de store tap tyske arméer har der.

Hver morgen forteller nordmenn meg nyheter fra fronten. De nevner hvilke byer i Tyskland som blir bombet. Nye nyheter hver dag. Vi krigsfangene får nyheter fortere enn de tyske vaktene. Noen ganger får jeg nyheter flere ganger om dagen av de norske arbeiderne. F.eks. fortalte de at for tre timer siden ble den tyske byen tatt og de sa navnet på byen. Mest av alle visste arbeiderne på tinnverkstedet.

På én uke nå har jeg ikke sett mine norske kamerater. Jeg fikk hjerteinfarkt mens jeg var på arbeid. En norsk arbeider på jernstøperiet, en veldig ung og sosial nordmann, Birger Salseggen, spurte hva skjer med meg. Han kom med noen medisiner som jeg tok med én gang. Flere nordmenn fra forskjellige verksteder kommer for å sjekke hvordan det gikk med meg. Hver eneste dag sender nordmennene medisiner og mat til meg, og jeg blir frisk. Mine norske arbeidskamerater på støperiverkstedet ble veldig glad da jeg kom tilbake på arbeid.

En dag, tidlig på morgenen, så fort jeg kommer inn i verkstedet kommer en fra tinnverkstedet til meg. Vi går til en vegg, og han tar vekk papiret som dekker et kart over Europa. På kartet, rundt en del av Frankrike, er det en blå ring. Den norske arbeideren forteller meg om de alliertes invasjon i Normandie, om hvor mange fly, båter og tanks som deltar, og hvor stor del av Frankrike som er befridd.

En time senere fortalte jeg til mine kamerater på brakka nyheten, alle ble kjempeglade, tyskernes nederlag er veldig nær.

Vi ble alle sammen flyttet til ei brakke som lå i nærheten av verkstedet. Fra vinduet så vi ballonger i lufta over hele havna. På dagen på søndag var det storm. En av ballongene faller ned, truffet av lyn. Det tordner og lyner og resten av ballongene blir truffet av lyn og faller også ned. Vi samles tett ved vinduet og ser på «himmel-artilleriet». Hvert eneste treff for «himmel-artilleriet» gir oss glede og latter. Tyskerne prøvde å dra ballongene ned, men det ser ut som naturen håner tyskerne.

Det var morsomt å komme på jobb på mandag å fortelle om det som skjedde med ballongene, og da lo vi sammen alle sammen.

Andre delen av sommeren (1944) sluttet arbeiderne på tinnverkstedet å skjule for meg at de har en skjult radio inne på tinnverkstedet. På kvelden forteller jeg nyheter på brakka om at den Røde armé inntar Polen og går mot vestre del av Prøysen. Vaktene begynner å snakke negativt om Hitler. Kommandanten, uten å lykkes, fortsetter å prøve å verve oss til den tyske hæren. Tusen takk, sa de norske arbeiderne da de fikk vite at vi ikke vil gå til den tyske hæren.

Så kommer høsten med regn, kald vind og lavt skydekke. Vi gikk til og fra jobb i mørket. Hver kveld samles vi i brakka, og varmt minnes vår «far» og kommandanten på Skedsmo, og sjåføren Ivan som mistet direktøren, og vi mistet Ivan. Vi glemmer aldri Trandum og Hammerstein og de andre fangeleirene. Mer og mer blir vi plaget av vår melankoli om vårt hjemland. I vårt minne kommer minner fra vår barndom, skogen, elver, sjøer og fantastiske fjell.

Norge er et pent land med sine mørke fjell og skoger, grønne daler og blå fjorder. Med lyden av rennende elver og fosser. De modige og vennlige menneskene som bor her. Men mot hjemlandet er det alltid umulig å sammenligne med.

Produksjonen av sigarettetuier med hammer og sigd og CCCP på utvides mer og mer. Togførere kjører tog til Sverige, og norske kamerater tar dem med dit og bytter de mot mat. I februar 1945 bestemmer dikteren Trofim (en av krigsfangene) for å reise sammen med sigarettetuierne til Sverige. Togføreren kjørte ham fram til grensa og pekte ut veien videre. Trofim gikk feil veg, og fikk frostskeer på armer og bein, men han kom til Sverige og ble lagt inn på sykehus der. Hvor er han nå? De tyske vaktene lot som at de ikke hadde oppdaget at noen hadde rømt. De begynner å føle seg som at de ikke er bedre enn oss krigsfangene. De tyske vaktene sitter ved middagsbordet og rører med skje rundt i ertesuppa, og til slutt med en stygg ed slenger de tallerken på gulvet.

De norske arbeiderne på verkstedet begynner å si til de tyske vaktene at snart er krigen slutt og dere skal dra hjem. De hintet til tyskerne at her har dere ingenting å gjøre. Til meg kom Birger Salseggen, han gir meg sigaretter og spør meg om jeg vil reise slik som Trofim. Nei, svarte jeg, det er unødvendig, våres soldater er nå ved Oder. Om ikke i dag, så i morgen er krigen slutt. Birger slår meg på skuldra og sier at jeg visste at både du og russiske kamerater skal være med oss.

Med frykten for at de tyske okkupantene ikke ville legge ned våpna frivillig, og at krigen kunne fortsette i Norge, organiserte arbeiderne på verkstedet partisangrupper. Jeg og flere av mine kamerater fra brakka ble med i en partisangruppe. Birger kom med privat tøy til oss. Vi forberedte oss til å forlate verkstedet. Frontlinjen sto i april 1945 ved Berlin. Vi jobbet nesten ikke. Tinnarbeiderne var på vakt hele tiden ved radioen, og ventet hele tiden på nyheter om storming av Berlin.

I begynnelsen av mai kommer det over høyttalere sørgemusikk. Der Fuhrer har tatt sitt eget liv. 8.mai på morgenen kommer en vakt og henter meg. Alle mine kamerater står allerede i rekke og rad ved siden av verkstedet.

Vi gikk tilbake til fangeleiren. Kommandanten sa til oss at Tyskland hadde kapitulert. Nå er det fred. Er dere fornøyd, spurte han. Vi svarte alle sammen høyt med et HURRA.

Nå kommer alle arbeiderne på verkstedet og sivile fra Trondheim til fangeleiren og de lager et møte, og en norsk arbeider med navn Berg talte og sa: «Lenge leve russisk armé, som befrier». Jeg holdt tale fra oss krigsfangene.

Friheten! Vi danset og sang sammen med nordmenn. Ved inngangsporten står Filip og prater med to norske jenter. Han pekte med finger mot brystet sitt og sa «Pulup». Forstår dere? De norske jentene svarer «Pili» Han svarer nei, nei. Hør nå «Pulup». Jentene skjønner ikke. De sier fortsatt «Pili», «Pili». Filip begynner å le.

Birger inviterer meg hjem og presenterer sin kone og datter for meg.

Så forsvinner han, men kommer tilbake bærende på to rifler over skuldra, og en eske med patroner. Han hadde spurt seg selv hva han skulle gjøre med dette nå, og kom til at han skulle gi ei rifle og halvparten av patronene til meg.

Jeg tok ikke med meg rifla, men tok med meg hjem et diplom fra de norske arbeiderne.

På toppen av diplommet står: Hilsen fra kamerater i Norge. På diplommet er det bilde av en norsk mann og russisk mann som står med hvert sitt lands nasjonalflagg. De ser mot sola, et symbol på frihet, arbeid og vennskap. På norsk står det «Framtiden er vår».

På russisk står det.

«Vi hilser til dere russiske kamerater for den store seier i den Røde Armés kamp for vår frihet. Vi takker dere for deres standhaftighet, og karakterstyrken dere har vist oss under vanskelige år i fascistisk fangenskap.»